

S E C T I O III.

Symptomatum morbi Atheniensis et Typhi contagiosi comparatio.

§. XXVI.

Lucretii auctoritas stabilitur.

Seriem symptomatum utriusque morbi explanaturus presso pede Thucydidis vestigia sequar. Sed nec Lucretio, imitatori historici Atheniensis dignissimo, fides erit deroganda. Non autem ideo in sententiam Creechii prorsus abeo, qui tantam huic tribuit dignitatem, ut neque ipsam Thucydidis narrationem tam perspicuam, ac Lucretii ajat, aut tot ingenii luminibus distinctam. Prior nudam pinxit naturam, auget alter majestatem. Poeta historici vim feliciter exprimens, tantos picturae immiscet colores, quos, licet morbi naturae admodum congruos, frustra tamen in Graeco fonte quaesieris.

Hinc

Hinc conjectura a vero minime sane abhorrrere videtur, Lucretium ex aliis quoque hausisse scriptoribus, qui temporum injuria interciderant. Et hac ratione supplendis, aut illustrandis in comparando symptomatibus, suam quoque Romanus sibi vindicat dignitatem.

§. XXVII.

Thucydidis narratio praevis lustratur.

Morbi genus, si historico credimus, novum erat. Tum quod multo fuerit atrocius, quam quod oratione possit exprimi; tum quod aliis in rebus gravius, quam ut humana natura ferre possit. Eo autem indicio, Thucydide judice, maxime declaravit, se aliquid aliud esse, quam ea sunt, quae solent homini contingere, (ἐν τῷ δὲ ἐδήλωσε μάλιστα ἄλλό τι ὄν, ἢ τῶν ζωντῶν τι,) quod alites et quadrupedes, quotquot humanis cadaveribus vesci solent, cum multa essent insepulta cadavera, vel ad ea non accedebant, vel si degustassent, obibant: vel hominum alii quidem neglecti, alii vero etiam exquisita adhibita diligentia curati moriebantur. Ipsa quoque medicamina alios juvantia, nocebant aliis: Nec ullum corpus visum est par, quod posset morbo reluctari, ratione roboris aut imbecillitatis, quum unumquodque indiscriminatim sterneretur.

Ast nobis nec causarum ratione spectata, nec symptomatum recensitorum habito intuitu, morbi novitas illucescit. Quinimo typhi contagiosi pestilentialis genuina imago oculis

obversatur, cujus adumbratio Thucydidea longe castissima est. Ea quippe tempestate, qua funestus Atticam depastus est morbus, nulla uspiam epidemia observabatur, quae morbum principem a suo tramite detrudisset. Annus enim ille, prouti communi hominum consensu constabat, ex omnibus maxime fuit immunis ab aliis morbis, (Τὸ μὲν γὰρ ἔτος, ὡς ὁμολογεῖτο ἐκ πάντων, μάλιστα δὲ ἐκείνο ἄνοσον ἐς τὰς ἄλλας ἀδενείας ἐτύγχανεν ὄν.) malum mutuis contagionibus, ut pridem demonstravi, vulgatum, sanissimos quosque citra ullam evidentem causam, (ἀπ' ἐδεμῶς προφάσεως ἀλλ' ἐξαίφνης ὑγιεῖς ὄντας) subito affligens, abs qua ulla complicatione ab historico graphice et genuine adumbratum est.

§. XXVIII.

Morbi typus et stadia.

Symptomatum morbi pictura Thucydidea mirum artificium prodit. In magnis quippe magna conspirant ingenia. — Prosequitur ille, utut anatomico utatur ordine, quo se medicinae gnarum manifestat, eorum seriem ita, ut bina morbi stadia luculentissime distinguat. Quid quod cyclum septem dierum, typho admodum familiarem, in scriptis ejus, naturam spirantibus, reperiās, quem recentiorum observatorum (si superis placet!) ventosa ingenia post millenorum annorum observationem delere perperam satagunt. — —

Stadium, in quo plerisque intra nonum, complurimis intra septimum diem, propter internum ardorem, mors obtigit,

aliquid virium adhuc retinentibus, (διεφθείροντο οἱ πλεῖστοι ἐννα-
ταῖοι καὶ ἐβδομαῖοι, ὑπὸ τῇ ἐντὸς καύματος, ἔτι ἔχοντες τι δυνάμειος,)
merito inflammatorium, viribusque pollens, nuncupari pot-
est. Nam in illo corpus ipsum, quamdiu morbus vigeat,
non languebat, sed praeter opinionem cruciatui resistebat. (Τὸ
σῶμα ὅσον περ χρόνον καὶ ἡ νόσος ἀκμάζοι ἐκ ἐμαραινέτο, ἀλλ'
ἀντεῖχε παρὰ δόξαν τῇ ταλαιπωρίᾳ.) — Huic plane contrarium,
ceu secundum, lapsarum virium stadium opponit Thucydides,
in quo serius plerique propter debilitatem (διὰ τὴν ἀδύ-
νησιν) interibant.

§. XXIX.

a) Stadium inflammatorium.

Dexter artifex, licet scite modesteque peritiam medi-
cam ubique caelet, magna praeclaraque illius attamen, rei gna-
ris, in pingendo hoc stadio edit specimina. A capite enim ad
calcem symptomata, in sensus cadentia, recensens, eam tamen
illorum init optionem, ut parasitice pluribus morbis adhaeren-
tium vix mentionem moveat, pathognomicorum vero nullum
omnino praetereat.

Constantibus ac characteristicis typhi contagiosi sym-
ptomatibus, in hoc stadio, noster Thucydides medicus a)
stuporem capitis, oculorum ruborem, signa catarrhi et peri-

a) v. Hildenbrand über den ansteckenden Typhus. IV. Absch. Gemähde etc. p. 48.

pneumoniae, affectionem hepatis, dedolationem et ignaviam extremitatum cum pigritia, quae superari nequit, epistaxim, et exanthema typhosum recenset. Horum nullum in historia Thucydidis desiderabis. Sanos, (infit ille,) nulla certa manifestaque causa apparente, ex improviseo primum quidem acres capitis fervores, oculorum rubores, et inflammatio corripiebat. Interiora, guttur nempe et lingua, repente sanguinolenta erant, et spiritum tetrum grave olentem emittebant. Deinde ex his sternutatio et raucitas accedebant. Πρῶτον μὲν τῆς κεφαλῆς δέρμαί τε ἰχθυοῦσι, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐρυθρίματα, καὶ φλόγῳσις ἐλάμβανε, καὶ τὰ ἔντος ἢ τε φάρυγξ καὶ ἡ γλῶττις εὐθὺς αἱματώδης ἦν, καὶ πνεῦμα ἄτοπον καὶ δυσώδες ἤρπει. ἔπειτα ἐξ αὐτῶν πταρμός καὶ βράγχος ἐπιγίγνεται. — Lucretius b) quaedam de suis, aut fors etiam de alienis, mutua accepit, imaginemque inflammationis sic pingit:

Principio caput incensum fervore gerebant:

Et duplicibus oculos suffusa luce rubentes.

Sudabant etiam fauces intrinsecus atro

Sanguine et ulceribus vocis via septa coibat;

Atque animi interpres manabat lingua cruore,

Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.

Utrumque felici contentione aemulatur Seneca Tragoedus: c)

b) De rerum nat. L. VI. v. 1143. et sequen.

c) In Oedip. Act. I. v. 180, et sequ.

O dira novi facies leti,
 Gravior leto! piger ignavos
 Alligat artus languor; et aegro
 Rubor in vultu, maculaeque caput
 Sparsere leves: tum vapor ipsam
 Corporis arcem flammeus urit;
 Multoque genas sanguine tendit;
 Oculi rigent, etc.

In his symptomata inflammatorio-catarrhosa adesse,
 Thucydidemque in illis adumbrandis sane excellere, nemo ne-
 gare audebit.

At quam gravia sunt, quae hic pinguntur! objicientem
 quæmpiam audire mihi videor. — Non admodum, mehercle, si
 quid video. An eadem in typho graviori cernere non consue-
 vimus? Turgidam quippe faciem, rubentes, pulverulentos, tru-
 cesque oculos, sternutationem, cavum oris faucesque inflamma-
 tas, aphtis graviter olentibus obsitas, linguam siccam, tremu-
 lam, porrectu difficilem, hinc inde fissam, cruentam, loquelam
 balbutientem, vocem raucam. — Nec justum interpretes latini
 tetigisse videntur sensum, qui τὰ ἔντος αἱματώδη, interiora *cruenta*
 aut *sanguinolenta*, reddunt: quum αἱμαλῶδες idem ac αἱματώδες
 Erotianus indicare scribit, Foësius d) vero cum αἱμάλωψ
suffusus, sugillatus concordare dicit. — Tueor eo magis veritatem

d) Oeconom. Hippoc. voc. αἱμάλωψ.

conjecturae meae loco parallelo Euagrii, e) *οφθαλμοὶ αἱματώδεις*, oculos, non sanguinem plorantes, sed *suffusos* bene latine reddemus, quae coryzam catarrhumque comitari consueverunt. Quod vero Lucretii hujus loci exaggeratam interpretationem attingit, nihil est, quod dicam, quum licent multa pictoribus atque poetis.

Symptomata affectionis peripneumonicae ac hepaticae elicituris, nil nisi ulteriore lectione opus est. Nec multo post, insequitur Thucydides, dolor cum vehemente tussi in pectus descendebat. Ubi vero in corde f) sedem fixisset, cum ipsum subvertebat, tum etiam omnes bilis ejectiones, quotquot a medicis nominatae sunt, sequebantur, et quidem cum ingenti cruciatu. Singultus plerisque incidebat inanis g) vehementem afferens convulsionem, in aliquibus quidem statim cessantem, in nonnullis multo serius. *Καὶ ἐν ᾧ πολλῷ χρόνῳ κατέβαινεν εἰς τὰ*

e) Lib. IV, c. 29.

f) Interpretes, quotquot consului, in hoc loco probe exponendo hallucinantur. Qui medici non sunt, veluti noster *Lucretius*, hos non miror a genuino sensu aberrare. Sed *Fabium Paulinum*, insignem quondam apud Venetos medicum, graeci idiomatis sane quam gnarissimum, hic humani quid passum, cespitasse, non possum non mirari. Absonum a sensu Thucydidis, cur non dicam, absurdum quid extricabis, dicens, morbum in corde haesisse, ejusque subversione vomitum biliosum concitasse. Planissimus vero sensus evadit, si *καρδίαν ventriculum* dixeris. Hanc interpretationem et res ipsa postulat, et Scholiastes graecus suadet. *Οἱ παλαιοὶ ἰατροὶ τὸν στομάχον καρδίαν ἐκάλεον, καὶ καρδιώγμον τὸν πόνον τῆς στομάχου.* Antiqui medici stomachum cardiam appellabant, doloremque stomachi cardiomum.

g) v. Hildenbrand pag. 52.

εἴθι ὁ πόνος μετὰ βιχρὸς ἰχυρῆ, καὶ ὁπότε εἰς τὴν καρδίαν ἐκίχαι, ἀνέσφρετό τε αὐτὴν, καὶ ἀποκαθάρσει χολῆς πάσαι, ὅσαι ὑπὸ ἰατρῶν ὠνομασμένοι εἰσὶν ἐπήεσαν, καὶ αὐταὶ μετὰ ταλαιπωρίας μεγάλης, λύγξ τε τοῖς πλειόσι ἐνέπιπτε κενὴ, σπασμὸν ἐνδιδῶσα ἰχυρὸν, τοῖς μὲν μετὰ ταῦτα λωφίσαντα, τοῖς δὲ καὶ πολλῶ ὕσερον. — Quod Lucretius h) more suo ita effert:

Inde, ubi per fauceis pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor moestum confluxerat aegris:
Omnia tum vero vitae claustra lababant, —
Singultusque frequens noctem persaepe, diemque
Conripere assidue nervos et membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante, fatigans.

Hisce si jungimus interiora ita flagrasse, (τὰ δὲ ἔντος ἕτως ἐκκίετο, κ. τ. λ.) ut nec tenuissimorum vestimentorum, aut linteorum injectiones aegroti sustinerent, seque in aquam aut puteos prae siti inextinguibili (ἀπαύσῳ τῇ δίψῃ) praecipites darent, i) nullus de inflammatione dubitabit. —

§. XXX.

Exanthematis proprii vindiciae.

Ad symptoma typhi huic stadio perquam familiare, seu exanthema peculiare demonstrandum pervenio, cujus

h) De rer. nat. L. VI. v. 1149, et sequ.

i) Ibid. v. 1166 — 1175.

a nuperis in typho diagnostica dignitas non tantum in dubium vocata, sed et impugnata est. k) — Siquidem typhus vulgaris morbis contagiosis merito accensendus est, de quo hodiedum nemo, nisi generis humani hostis infensissimus, dubitare audet: tum profecto ex puro fere ratiocinio, a priori, ut ajunt, indoles exanthematica elici potest, et debet; quoniam frequentissima contagio, in genere morborum tantum exanthematicorum occurrit. Veritatem Thucydides in typho Atheniensium solertissime observato, non tantum elicit, sed scriptis suis ceu symptoma morbi princeps, applaudente omnino natura et experientia inseruit. Corpus quidem exterius dicit, ille, tangenti non erat admodum calidum, neque pallidum, sed subrubrum, lividum, parvis pustulis et ulcusculis efflorescens. Καὶ τὸ μὲν ἔξωθεν ἀπτομένῳ σῶμα ἐκ ἄγαν θερμὸν ἦν, ὅτε χλωρόν, ἀλλ' ὑπερθερὸν, πελιδνόν, φλυκταίναις μικραῖς καὶ ἑλκεσιν ἐξηνθηκός.

Hujus exanthematis admodum egregiam largitur Lucretius l) in sequentibus descriptionem:

Nec nimio cuiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam ferviscere partem:
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul ulceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, ut est, per membra sacer cum diditur ignis.
Ne

k) *Göttingische gelehrte Anzeigen* Jahrg. 1811.

Marcus Ephemeriden der Heilkunst, Jahrgang 1811. im Novemberhefte.

l) *Lucr.* de rer. nat. L. VI. v. 1165.

Ne quis, rogo, anthracum aut carbuncolorum pestilentia-
lium ideam capiat. Nam solertissime descriptionem Thucydide-
am multoties legenti relegentique nec tantillum ex textu graeco
extricare licuit, qui de exanthemate ita clarus planusque est,
ut in alium sensum scriptoris mentem detorquere, illive vim
inferre velle, summum nefas foret. Huic sensus luxationi jam
prius mederi quasi desiderans Thucydides, extenuanti ulcera
vocalae: φλυκταίναις, studio epitheton diminuens adsociat μικραῖς,
exiguīs seu *parvulis* pustulis; hinc ob copulam & et *ulcusculis*
corpus effloruisse dicit. Lucretius et Seneca Tragoe-
dus m) utrinque genuinum assequuti fuisse videntur sensum,
cum exanthema sacro igni simillimum fuisse canunt.

Quale autem id exanthema fuerit erutu difficillimum
est, licet Thucydides in describendo meris utatur terminis
artis. Novit certe omnis medicus, exanthematum pleraque ad
lectum aegrorum unice, nequaquam vero ex descriptionibus
edoceri posse. Ipsum exanthema typhosum jam peticulas, jam
areolam ex pulicum morsu quasi enatam, non raro vero co-
rymbos subrubros plumbeo fere fundo cutis sparsim immersos
prae se ferens, tutius in natura cerni, quam verbis adum-
brari potest. Simile quidpiam Thucydides expressionibus
σῶμα ὑπέρυθρον, πελιδνόν (röthlich bleifärbig) innuere videtur. Suc-
currit nobis optime Scholiastes, qui πελιδνόν ἐστὶ τὸ μετέχον
ᾧ χροῖτος & μελανίας, οἷον ἐὶ μολυβδοειδές — seu quod est particeps

m) In Oedip. Act. I. v. 187 — 188.

palloris et nigredinis quasi plumbeiforme, explicat. Aemulatores Thucydidis ad excitandam hujus exanthematis in lectoribus ideam, comparatione sacri ignis imaginationem juvare satagunt. Sed nec de hoc quidem exanthemate claram sufficienter ideam possidemus. C. Plinius n) ignis sacri plura esse genera asseverat, inter quae medium hominem ambiens, qui zoster appellatur. In C. Cor. Celso o) duo tantum genera occurrunt, quorum unum mistum rûbore atque pallore, exasperatumque per pustulas continuas, quarum nulla altera major est, sed plurimae perexiguæ. Virgilius M. p) ignem sacrum tentasse homines ait, qui pellibus aut coriis ex animalibus, lue peremtis, vestiebantur: quo loco autem Servius male putavit, q) sacrum ignem esse, quem Graeci ἱερὸν νόσον vocant, quum morbus sacer r) nil aliud est, quam epilepsia. Dioscoridi s) et Columellae t) erysipelas, Scribonio vero Largo u) zona est.

Ast sit demum quidcumque, poterit opinor injicere quispiam, tuum exanthema typhosum certe non est, quoniam

n) Nat. hist. L. XXVI. c. 12. p. m. 98.

o) Med. L. V. c. 28. n. 4.

p) Georgic. L. III. v. ult.

q) Jo. Fr. Gronov. ad Senec. Oedip. Act. I. v. 187.

r) Hier. Mercur. in var. lect.

s) Jo. Fr. Gronov. l. c.

t) Lib. VII. c. 5.

u) Eryth. ind. ad Virg.

Thucydides exiguarum phlyctaenarum et ulcusculorum meminit. — Sed nec haec objectio firmitatem conjecturae meae infringit. Quoties enim typhosis exanthema miliare album, Celsianae ac Thucydideae descriptioni perquam simile, non efflorescit? Et quis, amabo, inficias ibit, areolas et maculas typhosi exanthematis, hodieum conspicuas, morbo gradum altiozem adscendente, in phlyctaenas exiguas, ac ulcuscula abire non posse? Probo id observatione ad lectum aegrorum hausta. Omne enim epidermidis punctum, quod morbo durante areolam aut maculam exanthematicam prae se ferebat, commoritur, ab epidermide separatur, ac tandem furfurum adinstar caducum decedit. Ex quo destructio epidermidis, licet in leviori gradu facta, negari nequit. Naturam ergo, non phantasiā adustam — sequuntur ducem, qui exanthema typhosum ceu signum, characteristicis adnumerandum, agnoscunt. Ipse Galenus v) tantam tribuit huic exanthemati dignitatem ratione prognoseos, ut his, qui servandi erant, dicat exanthemata nigra per universum corpus affatim apparuisse, multis quidem ulcerosa, omnibus autem sicca. Τοῖς σώζεσθαι μέλλουσιν ἐξανθήματα μέλανα διαπαντός τῷ σώματι ἀδρόως ἐπιφαίνεται, τοῖς πλείστοις μὲν ἐλκώδη πᾶσι δὲ ξηρά.

Enarratis symptomatibus stipatus morbus stadium primum, ceu cyclum septem, (non octo, ut Lucretius canit,)

v) In L. V, meth. c. 12.

aut novem dierum absolvit, quibus, cen criticis, plurimi mortem oppetebant, nec emaciati, nec viribus penitus exhaustis.

§. XXXI.

b) Stadium nervosum.

Nunc tandem et alterum stadium morbi, nervosum nempe, vivissimis adumbrat Thucydides coloribus. Haec cycli utriusque, bis mille abhinc annis facta distinctio, in generis humani perniciem a senioribus medicis praetervisa, a Cel. de Hildenbrand ad pristinum valorem denuo revocata est. Thucydideae picturae symptomatum morbi, colores, diversa jam omnia spirant. Dicit enim eos, qui stadium primum exantlantes mortem effugerant, (εἰ διαφύγοιεν,) serius propter debilitatem (διὰ τὴν ἀσθενεῖαν) occubuisse. Morbus enim, ita narrationem suam Thucydides prosequitur, qui primas in capite sedes collocarat, per totum corpus, initio a summis partibus ducto, pervadebat. Jam vero corporis vexatio, quae quiescendi facultatem, penitus adimebat, et perpetuae vigiliae eos urgebant. Καὶ ἡ ἀπορία τῶ μὴ ἡσυχάζειν, καὶ ἡ ἀγρυπνία ἐπέκειτο διαπαντός. Gravissima haec symptomata sensorii communis systematisque nervosi insignem quandam laesionem, utpote typhomaniā, indicant. Interpretatio τῆς ἀπορίας summum, teste Paulino Fabio, facessit negotium, ob sensum admodum patentem, turmamque symptomatum ingentem subintellectam.

Ne quid vero de propriis Thucydidi subtrudere videar, ad illius aemulos provocabo. En nobis Lucretium interpretem: v)

Nec requies erat ulla mali, defessa jacebant
Corpora. Mussabat tacito medicina timore.
Quippe patentia cum totas ardentia nocteis
Lumina versarent oculorum expertia somno. —
Multaque praeterea mortis tum signa dabantur,
Perturbata animi mens in moerore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus et acer,
Sollicitae porro plенаeque sonoribus aures, w)
Creber Spiritus, aut ingens, raroque coortus,
Tenuia sputa, minuta, croci contincta colore,
Salsaque per fauceis raucas vix edita tussi:
In manibus vero nervi trahier, tremere artus:
A pedibusque minutatim succedere frigus
Non dubitabat, item ad supremum denique tempus
Compressae nares, nasi primoris acumen
Tenue, cavati oculi, cava tempora, frigida pellis,
Duraque, inhorrebat rictum, frons tenta minebat. —

v) De rer. nat. L. VI. v. 1178 et seq.

w) — — resonant aures

Stillatque niger naris aduncae
Cruor, et venas rumpit hiantes,
Intima creber viscera quassat

Gemitus stridens. — *Senec.* in *Oed.* Act. I. v. 189. —

Continuat histōricus funesti mōrbi descriptionem, qui in ventrem imum (ἐς τὴν κοιλίαν) descendebat, ubi exulceratio vehemens nascebatur, quia indomitum alvi profluvium (διάρροιας ἅμα ἀκράτῃ ἐπιπιπτέσης) aegrotos invadebat, quo exhausti propter debilitatem mortem oppetebant. Si quis vero ex maximis illis periculis evasisset, extremae tamen corporis partes, quae captae laesaeque remanebant, eum hoc morbo laborasse testabantur. Nam in ipsa quoque pudenda et in summas manus summosque pedes prorumpebat, multique his membris capti mortem vitarunt, nonnulli etiam oculis amissis evaserunt. Tantum Thucydides. Suprema, majoris malignitatis indicia, ceu gravioris typhi symptomata nullus non agnoscet, qui truculenti morbi horrendam faciem in nosocomiis vastioribus, aut in militum castris cognosse didicerat. Qui vero de dictis ambigit, meminerit, rogo, quas strages gangraena, sphacelusve, tetri decubitus asseclae, edere consueverunt. Sed audiamus et Lucretium: x)

Quorum si quis, (ut est,) vitarat funera leti,
Ulceribus tetrīs, et nigra proluvie alvi;
Posterior tamen hunc tabes letumque manebat:
Aut etiam multus capitis cum saepe dolore
Conruptus sanguis plenis ex naribus ibat.
Huc hominis totae vires corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre

x) De rer. Nat. L. VI. v. 1197. —

Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
Ibat, et in parteis genitaleis corporis ipsas.
Et graviter partim metuentes limina leti
Vivebant ferro privati parte virili: y)
Et manibus sine nonnulli pedibusque manebant
In vita tamen et perdebant lumina partim.
Usque adeo mortis metus hic incesserat acer!

§. XXXII.

Posthuma. Oblivio et a morbo immunitas.

Malis posthumis, quae typho communissima esse consueverunt omnium rerum oblivionem accenset, (τὰς δὲ καὶ λήθην ἐλάμβανε παραυτίκα ἀνασάντες,) quae, simulac ex morbo convalescerent, statim eos cepit, ita, ut neque se ipsos, neque necessarios agnoscerent.

Atque etiam quosdam cepere obliviae rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsi.

y) Jam pridem inter doctos immane exarsit bellum, ejus eloquentia hic loci pluris valeat, num Thucydidis, an vero Lucretii. Prioris περισκόμμενοι morbum, posterioris ferro privati medentes respicit, instrumentis opem ferentes. Mihi utrumque accidere potuisse videtur. Gangraena tamen, arte ipsa frequentius, miseros parte virili orbasse credenda est; hac sub tanta calamitate nemine suppetente. —

At non tamen penitus omni bono malum carebat. Magna nempe praerogativa typhi morbum feliciter exantlantes, prae ceteris gaudebant, nempe plenaria in posterum immunitate. Hic enim morbus asseverante Thucydide, et adplaudente millenorum annorum experientia, eundem bis non corripiebat, ita, ut enecaret. Δις γὰρ τὸν αὐτὸν, ὥστε καὶ κτείνειν ἢ ἐπὶ λαμβάνει. Illum igitur feliciter exantlantes beati ab aliis dicebantur, et ipsi subito gaudio elati etiam in sequens tempus spem quandam levem habebant, se neque ab ullo alio morbo amplius interfectum iri. Sed o! mirum in natura observanda divini historici ingenium, quam in abditissimis plicis sagacissime rimatus est, magis illos, dicens, qui evaserant et morientium et laborantium misertos fuisse, tum quia malum ante experti cognoscerent, tum quod ipsi jam in tuto essent. — Commentarium hujus loci, amice lector desideras! Aut naturam, aut Hildenbrandum consulito. — Es ändert sich, dicunt ambo, das frühere Pathema, und die krankhafte Indifferenz verschwindet. Die äusseren Gegenstände fangen an zu interessiren, und die Kranken nehmen nun auffallenden Antheil an allem, was um sie geschieht. Ja die frühere Empfindungslosigkeit des Gemüthes schlägt gemeiniglich in eine erhöhte Empfindsamkeit desselben über. Die Gefühle von Dankbarkeit, Liebe, Freundschaft, und von allen übrigen edlen Empfindungen erwachen vorzüglich, und in einem hohen Grade. Die geringsten rührenden Vorstellungen erregen itzt Thränen.

Jam vero horum, quae hucusque retuli, synopsis ferre sufficeret ad evincendam typhi nostri vulgaris contagiosi naturam, nisi nomen pestis quemlibet terreret. Quis vero propter

ter nomen jam communiter assumptum in diagnosi haesitaret, quum tot tantaque illam firmiter stabiliunt? Quis ignorat, luem syphiliticam, antequam specificum detectum esset, pestis quoque nomine insignitam fuisse?

§. XXXIII.

Ex bubonum, anthracum, carbunculorum, vibicumque absentia Typhus evincitur.

Gravissimum vero argumentum morbum Atheniensium non pestem, sed typhum fuisse vel inde enascitur, quod praestans pictor Thucydides, qui morbum omni ex parte vividissimis adumbravit coloribus, de bubonibus, anthracibus, carbunculis, vibicibusque pestilentialibus altum teneat silentium, quum tamen pestis character nequaquam ex insidiosa morbi malignitate, sed consentientibus unanimiter recentioribus medicis ex bubonibus, eorumque consortio, unice deducendus sit, z) Ex hoc symptomate principalem differentiam inter pestem Thucydideam et suam, quam Euagrius a) et Giov. Boccaccio b), graecum historicum presso pede sequentes, describunt, derivare videntur. Uterque carbunculorum et bubo-

z) Fr. Boiss. de Sauvage Nos. meth. Cl. III. ord. 1. Gen. 1. Pestis. — Rich.

Mead. Diss. de peste. c. 1. p. 4. — V. v. Hildenbrand über die Pest. p. 53.

a) Histor. eccles. L. IV. c. 29.

b) Il Decameron giornata 1, p. m. 4.

nūm meminit, ceu symptomatis principis. Boccaccio hoc ipso ab illa in Oriente suam differre existimat, quoniam mox a principio maribus foeminisque indiscriminatim aut in inguine aut sub axillis tumores enati sunt, magnitudinem ovi aequantes, quos plebs bubones, (*gavoccioli*) nominasset, etc. etc. De his ergo nec Thucydides, nec Lucretius ipse vel voculam subjiunt, quod symptoma tanti naturae observatores nequam silentio praeterivissent. c)

Talis ergo funestus morbus erat, qui Athenienses ingente affecit clade. Is enim tantopere illos afflixit, ut peditum ultra quatuor millia, equites quadringentos, tum ex cetera multitudine et liberorum capitum et servitutum servientium plusquam decem millia amitterent. d) Brevi post tempore, quum Athenienses vixdum aliquantisper a pestis grassatione respirassent, denuo recrudit.

Typhus ergo, si quid video et me non fallunt omnia, bellorum ac miseriarum mortalium fidus assecla, grandaevus est, ac cum genere humano usque consenescet!

c) Nascevano nel cominciamento d'essa a' maschi et alle femine parimente o nella anguinaia, o sotto le ditella, certe enfiature: delle quali alcune crescevano comme una comunel mela, altre comme vno vouo, et alcune piu, et alcun' altre meno le quali i volgari nominavan *gavoccioli*, etc. L. c.

d) *Diodor. Sicul. Biblioth. hist. L. XII. c. 58.*